

Predicting Student's Religiousness Based on Spiritual Modeling Self-Efficacy, Perception of Parent's Religiousness, and Personality Traits in Shahid Chamran University of Ahvaz

پیش‌بینی دینداری دانشجویان دانشگاه شهید چمران اهواز بر اساس خودکارآمدی الگوبرداری معنوی، ادراک از دینداری والدین و ویژگی‌های شخصیتی

Hamide Ghasemi. Ph.D. Student

Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran

Seyed Esmaeil Hashemi. Ph.D.

Academic member, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran

Mahnaz Mehrabizadeh Honarmand. Ph.D.

Academic member, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran

Iran Davudi. Ph.D.

Academic member, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran

Abdul Zahra Naami. Ph.D.

Academic member, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran

Abstract

The purpose of this study was to explore the role of the spiritual modeling self-efficacy, perception of Parent's religiousness and personality traits in predicting student's religiousness. The research was descriptive and correlational. The population consisted of all bachelor students of Shahid Chamran University of Ahvaz. Through randomized multistage sampling, 200 students were selected as the sample. Data gathering was done by Azarbayjani Religiousness questionnaire (2003), Oman & et al Spiritual Modeling Self-efficacy Scale (2012) and Ashton and Lee HEXACO Personality Scale (2009). The data was analyzed via step by step multiple regression. In general, results showed that religiousness is predicted by spiritual modeling self-efficacy, perception of Parent's religiousness and personality traits (honesty-humility and Conscientiousness) ($P < 0.01$). By nurturing recommended personality traits and by strengthening spiritual modeling self-efficacy, religious parents pave the way for their children's religiosity.

Key words: spiritual modeling self-efficacy, perception of parent's religiousness, personality traits, religiousness, students.

حمیده قاسمی

دانشجوی دکتری دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران

سید اسماعیل هاشمی*

عضو هیأت علمی دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران

مهناز مهربابی‌زاده هنرمند

عضو هیأت علمی دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران

ایران داودی

عضو هیأت علمی دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران

عبدالزهره نعامی

عضو هیأت علمی دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران

چکیده

این پژوهش با هدف بررسی نقش خودکارآمدی الگوبرداری معنوی، ادراک از دینداری والدین و ویژگی‌های شخصیتی در پیش‌بینی دینداری دانشجویان صورت گرفت. جامعه آماری کلیه دانشجویان دوره کارشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز در سال تحصیلی ۹۵-۱۳۹۴ بود. نمونه شامل ۲۰۰ نفر بود که با روش نمونه‌گیری تصادفی چندمرحله‌ای انتخاب شدند. برای گردآوری داده‌ها مقیاس‌های جهت‌گیری مذهبی با تکیه بر اسلام (آذربایجانی، ۱۳۸۲)، خودکارآمدی الگوبرداری معنوی (اومان و دیگران، ۲۰۱۲) و پرسشنامه شخصیت هگزاکو (اشتن و لی، ۲۰۰۹) توسط شرکت کنندگان تکمیل گردید. اطلاعات به دست آمده از طریق رگرسیون چندگانه به روش گام به گام تجزیه و تحلیل شدند. به طور کلی نتایج حاکی از آن بود که دینداری توسط سه متغیر خودکارآمدی الگوبرداری معنوی، ادراک از دینداری والدین و ویژگی‌های شخصیتی (صداقت-فروتنی و وظیفه‌شناسی) قابل پیش‌بینی است ($p < 0/01$). والدین دیندار از یک سو با پرورش ویژگی‌های شخصیتی مورد توصیه دین در فرزندان و از سوی دیگر با تقویت خودکارآمدی فرزندان در الگوبرداری معنوی از والدین و سایر الگوهای مذهبی، مسیر دینداری را برای آن‌ها هموار می‌سازند.

واژه‌های کلیدی: خودکارآمدی الگوبرداری معنوی، ادراک از دینداری والدین، ویژگی‌های شخصیتی، دینداری، دانشجویان.

مقدمه

خانه طی کودکی، قوی‌ترین پیش‌بین‌های حفظ اعمال مذهبی طی بزرگسالی‌اند (روبین و روبین^۷، ۲۰۱۴). چنین پژوهش‌هایی که نشان می‌دهند از جمله مؤلفه‌های اصلی ترجیحات مذهبی افراد، فرهنگ و باورهای والدین آنهاست، از نظریه یادگیری اجتماعی حمایت می‌کند.

براساس نظریه یادگیری اجتماعی یکی از تسهیل‌کننده‌های کلیدی بیشتر رفتارهای انسان، خودکارآمدی ادراک شده است. در مورد فعالیت‌های معنوی/ مذهبی اومان، تورسن، پارک، شیور، هود و پلانیت^۸ (۲۰۰۹)، مفهوم خودکارآمدی الگوبرداری معنوی^۹ را مطرح کردند که به معنای ادراک کارآمدی افراد در مورد توانایی فعلی آنان برای یادگیری از الگوهای معنوی است. در حیطه فعالیت‌ها و مهارت‌های معنوی، کارآمدی ادراک شده برای یادگیری از الگوهای معنوی به طور معناداری توانایی فرد برای یادگرفتن رفتارها و ویژگی‌های معنوی و درگیر شدن در آنچه امونز^{۱۱} (۱۹۹۹)، تلاش معنوی^{۱۱} می‌نامد را تحت تأثیر قرار می‌دهد. برای مثال افراد با باورهای قوی به توانایی‌های یادگیری معنوی خودشان، ممکن است تلاش کنند ستم و اجحافی را ببخشند، به طور منظم عبادت و تفکر کنند، درگیر فعالیت‌های نیکوکارانه شوند یا از سوءمصرف مواد و الکل خودداری کنند. مطالعه روات و کریک پاتریک^{۱۲} (۲۰۰۲)، نشان داد ادراک تأثیر گرفتن از الگوهای خانواده و تصور دوست‌داشتنی و قدردانی نسبت به خدا با خودکارآمدی الگوبرداری معنوی همبستگی مثبت بالایی دارد. ویژگی‌های معنوی الگوها ادراکات کارآمدی در مشاهده‌گران را پرورش می‌دهد که آنها هم‌قابلیت‌های تسلط بر فعالیت‌های قابل‌مقایسه‌ای را دارند (فورد، ۱۹۹۲، به نقل از اومان و همکاران، ۲۰۱۲). خودکارآمدی الگوبرداری معنوی با شرکت نوجوانان در خدمات مذهبی در خانه و کالج، همبستگی دارد. همچنین با اهمیت ایمان و مقیاس‌های شور و اشتیاق معنوی و مذهبی همبستگی دارد. به علاوه مذاهب خود شامل مصادیقی از اهمیت الگوبرداری معنوی هستند. انجیل گاهی اوقات صراحتاً تقلید از الگوها را تشویق می‌کند. اسلام،

دینداری از ابعاد مهم شخصیت انسان و دارای آثار ژرف و گسترده در ساحت‌های مختلف فردی و اجتماعی زندگی او است؛ به همین دلیل شناخت عوامل مؤثر بر شکل‌گیری و قوت و ضعف دینداری اهمیت ویژه‌ای دارد. مطالعه دینداری برای جوامعی نظیر کشور ایران که دین در سطوح مختلف آن از نقش و نفوذ مؤثری برخوردار است، ضرورت بیشتری دارد (شجاعی‌زند، ۱۳۸۴). با این حال پژوهش با موضوع دینداری در ایران سابقه طولانی ندارد. شاید فقط در یک یا دو دهه اخیر، پژوهشگران رشته‌های علوم انسانی به ضرورت پژوهش‌های منظم و علمی در زمینه دین پی برده‌اند. انتقال ارزش‌های دینی به نسل جوان در نظام تربیتی کشور ما یک اصل مهم است و منشأ دغدغه و نگرانی رایج بسیاری از علما و مسؤولان تلقی می‌شود (آذربایجانی، ۱۳۸۷).

برای آموزش مذهبی لازم است عوامل تأثیرگذار بر مذهبی شدن افراد به خوبی بررسی شود. شماری از نظریه‌ها به عوامل خانوادگی و نقش والدین در انتقال دادن ارزش‌های مذهبی اهمیت داده‌اند. برخی پژوهشگران مهمترین عامل در جامعه‌پذیری دینی فرزندان را والدین می‌دانند (دی‌روس، میدیم و ایدم، ۲۰۰۱؛ گرنکوویست^۱، ۲۰۰۲؛ بویاتزیس، دولاهیت و مارکز^۲، ۲۰۰۶؛ شهابی‌زاده، ۱۳۸۳ و صادقی، ۱۳۸۴). اوکاگاکي، هموند و سیمون^۴ (۱۹۹۹)، گزارش کردند که ادراکات بزرگسالان جوان (۱۸-۲۵ سال) از باورهای مذهبی والدینشان رابطه بین باورهای والدین و باورهای بزرگسالان جوان را میانجی‌گری می‌کند. والدین با هدایت فرزندان به سمت گروه‌های با ارزش‌ها و هنجارهای مشابه بر دینداری و معنویت آنها اثر می‌گذارند (اومان و تورسن، ۲۰۰۳). انتقال بین نسلی و رابطه مستقیم و غیرمستقیم بین باورها و اعمال والدین و نوجوانان تأیید شده است (مارکز، ۲۰۰۴؛ چمراثریشیرنگ، میلر، بایرنز، روچارونپورن پانیچ، کاپ و همکاران^۵، ۲۰۱۳). مذهبی بودن والدین، هویت مذهبی فرزندان را تحت تأثیر قرار می‌دهد (کوهن - مالایو، اسکاکنر و ریچ^۶، ۲۰۱۴). اعمال مذهبی در

1. De Roos, Miedame, & Ledema

3. Boyatzis, Dollahite & Marks

5. Chamrathirong, Miller, Byrnes, Rhucharoenpornpanich, Cupp, & et al

7. Rubin & Rubin

9. spiritual modeling self-efficacy

11. spiritual effort

2. Granqvist

4. Okagaki, Hammond & Seamon

6. Cohen-Malayev, Schachter & Rich

8. Oman, Thoresen, Park, Shaver, Hood & Plante

10. Emmons

12. Rowatt & Krikpatrick

(سیراسا، لومباردو، تریپودی، استیلیتانو، ساریسا و همکاران^۱، ۲۰۱۶). یافته‌های نتایج پژوهش آقابابایی و آگاتابلچنیو^{۱۱} (۱۳۹۳)، تکانشی بودن، هیجان‌خواهی و گشودگی^۹ پایین دارند نشان داد که در هر دو بافت مسلمان ایران و مسیحی لهستان، دینداری با دو عامل همسازی و وظیفه‌شناسی رابطه مثبت دارد. عامل صداقت - فروتنی از نیرومندترین همبسته‌های شخصیتی دینداری بود. به علاوه مطالعه‌ای نشان داد بین سازه‌های مذهب‌مندی و رگه‌های شخصیتی برون‌گرایی، وظیفه‌شناسی و توافق‌پذیری همبستگی مثبت وجود دارد (شیبانی، نریمانی و محرمی، ۱۳۹۴). هرچه فرد وظیفه‌شناسی بیشتری داشته باشد، در سطح بالاتری از تحول روانی - معنوی جای می‌گیرد (دائی و جان‌بزرگی، ۱۳۹۵).

هر چند پژوهش‌های انجام گرفته برای تبیین دینداری فرزندان به‌طور پراکنده به نظریه‌های مطرح روان‌شناسی از جمله نظریه یادگیری اجتماعی اشاره‌ای کلی و گذرا کرده‌اند، لیکن تشریح جزئیات چگونگی شکل‌گیری دینداری در فرزندان و عوامل مؤثر بر قوت و ضعف آن به کمک مبانی نظری موجود از جمله ضعف‌های اساسی پژوهش‌های انجام گرفته در این زمینه به شمار می‌رود. برای نمونه از مبانی نظری موجود چنین برمی‌آید که یادگیری اجتماعی یکی از اصلی‌ترین کاندیدها برای توضیح جامعه‌پذیری دینی فرزندان است؛ لیکن در مورد جزئیات تأثیرات الگوبرداری از والدین یا دلالت‌های نظریه یادگیری اجتماعی بررسی اندکی انجام شده است (اومان و همکاران، ۲۰۰۹). بنابراین پژوهش با در نظر گرفتن ضعف‌های پژوهشی مذکور، در پی بررسی این فرضیه‌ها بود:

- ۱- خودکارآمدی الگوبرداری معنوی افراد، دینداری آنها را پیش‌بینی می‌کند. ۲- ادراک از دینداری والدین، دینداری افراد را پیش‌بینی می‌کند. ۳- ویژگی شخصیتی صداقت و فروتنی افراد، دینداری آنها را پیش‌بینی می‌کند. ۴- ویژگی شخصیتی همسازی افراد، دینداری آنها را پیش‌بینی می‌کند. ۵- ویژگی شخصیتی وظیفه‌شناسی افراد، دینداری آنها را پیش‌بینی می‌کند.

محمد^(ص) را به‌عنوان اسوه حسنه تکریم می‌کند (سوره احزاب، آیه ۲۱). به دلیل اهمیت این الگو در فرهنگ اسلام، احادیث جایگاه ویژه‌ای دارند (اومان و همکاران ۲۰۱۲). مریان مذهبی اغلب ضمن اهمیت دادن به ارزش زیاد قدرت الگو معتقدند مذهب و معنویت «عمل‌گرفتنی هستند نه یادگرفتنی» (اومان، ۲۰۱۳).

در کنار نقش بسیار مهم آموزش‌های محیطی و القانات اجتماعی صورت‌گرفته از سوی والدین و خودکارآمدی الگوبرداری معنوی در بارور کردن مذهب افراد، پذیرش این القانات بدون وجود زمینه‌های مناسب روانی امکان‌پذیر نیست. یونگ^۱ معتقد است: این را نمی‌توان انکار کرد که دین یکی از قدیمی‌ترین و عمومی‌ترین تظاهرات روح انسانی است و بنابراین واضح است که سر و کارش با ساختمان روانی شخصیت انسان باشد (یونگ، ۱۳۵۴). نخستین سال‌های زندگی فرد در محیط خانواده می‌گذرد و در این دوران است که پایه شخصیت انسان گذاشته می‌شود، بنابراین می‌توان به اهمیت والدین و تأثیر آنها در پرورش فرد و قوای روحی و اخلاقی او پی برد (وٹوقی و نیک‌خلق، ۱۳۷۳).

برخی مطالعات نشان داده‌اند که از میان عوامل شخصیت، پایداری هیجانی و وظیفه‌شناسی، دینداری را پیش‌بینی می‌کنند؛ در این مطالعات شواهدی دال بر تأیید نقش همسازی و گشودگی به تجربه در پیش‌بینی دینداری به‌دست نیامده است (ملتفت، مزیدی و سعادت، ۲۰۱۰؛ جهانگیرزاده و قربانی، ۱۳۸۸). جنبه‌های مختلف دینداری با روان‌پریشی^۲ پایین در مدل سه‌عاملی آیزنک و توافق‌پذیری^۳ و وظیفه‌شناسی^۴ بالا در مدل پنج‌عاملی ارتباط دارد. (سارگلو^۵، ۲۰۱۰). ویژگی‌های توافق‌پذیری، برون‌گرایی^۶ و وظیفه‌شناسی با پیشینه مذهبی و شرکت در خدمات مذهبی همبستگی مثبت معنی‌داری دارند (فرنهام و چنگ^۷، ۲۰۱۵). به علاوه کشیش‌ها و افراد مذهبی در مقایسه با افراد غیر مذهبی ویژگی‌های شخصیتی مشترکی مانند وظیفه‌شناسی، توافق‌پذیری بالا و نورو تیسیم^۸ (خشم، خصومت و

1. Jung

3. agreeableness

5. Saroglou

7. Furnham & Cheng

9. excitement seeking & openness

11. Agata Blachnio

2. psychoticism

4. conscientiousness

6. extraversion

8. neuroticism

10. Cerasa, Lombardo, Tripodi, Stillitano, Sarica, & et al

روش

روش پژوهش، جامعه آماری و نمونه: روش پژوهش از نوع توصیفی همبستگی است. در این پژوهش، خودکارآمدی الگوبرداری معنوی، ادراک از دینداری والدین و ویژگی‌های شخصیتی متغیرهای پیش‌بین و دینداری متغیر ملاک است. جامعه آماری پژوهش همه دانشجویان دوره کارشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز در سال تحصیلی ۹۵-۱۳۹۴ است که شامل ۱۰۳۹۹ نفر بود. اعضای نمونه با روش نمونه‌گیری تصادفی چندمرحله‌ای انتخاب شدند. بدین منظور ابتدا تعداد ۱۰ دانشکده از ۱۳ دانشکده دانشگاه شهید چمران اهواز به‌طور تصادفی انتخاب شدند. سپس از هر دانشکده دو کلاس و از هر کلاس ۱۰ نفر به‌طور تصادفی و در مجموع ۲۰۰ نفر به‌عنوان اعضای نمونه پرسشنامه‌ها را تکمیل کردند. در نظر گرفتن ۱۵ مشاهده به ازای هر متغیر پیش‌بین در تحلیل رگرسیون چندگانه با روش معمولی کمترین مجدورات استاندارد یک قاعده سرانگشتی خوب به حساب می‌آید (هومن، ۱۳۸۴).

ابزار سنجش

آزمون جهت‌گیری مذهبی با تکیه بر اسلام: برای سنجش ادراک از دینداری والدین، آزمون جهت‌گیری‌های مذهبی با تکیه بر اسلام (آذربایجانی، ۱۳۸۲) را فرزندان آنها تکمیل کردند. برای سنجش دینداری فرزندان نیز این مقیاس به کار برده شد. در واقع هر آزمودنی یکبار از طرف خود و بار دیگر از طرف والدین به این آزمون پاسخ داد. این آزمون مشتمل بر دو زیرمقیاس است: زیرمقیاس اول شامل ۴۱ گویه است و عامل اعتقادات - مناسک را می‌سنجد. زیرمقیاس دوم شامل ۲۵ گویه است و در موضوع اخلاق همگرایی دارد. برای بررسی روایی محتوایی آزمون ۶۶ سؤالی از روایی سازه به روش مقایسه گروه‌های شناخته شده و نظرخواهی از متخصصان استفاده شده است. به این ترتیب که با مقایسه سه گروه مستقل از طلاب حوزه علمیه قم، دانشجویان دانشگاه تهران و دانشگاه آزاد اسلامی روایی پیش‌بین این پرسشنامه تأیید شده است.

علاوه‌براین، روایی محتوایی آزمون را ۱۵ نفر از استادان و صاحب‌نظران حوزه علمیه قم به روش توافق‌سنجی بررسی و ضریب توافق را در حدود ۰/۷۷ گزارش کرده‌اند.

در این پژوهش نسخه ۵۰ سؤالی این آزمون استفاده شد. در پژوهش هاشمی و جوکار (۱۳۸۹)، روایی آزمون ۵۰ سؤالی از طریق تحلیل عاملی بررسی و محاسبه گردیده است. نتایج با روش مؤلفه‌های اصلی وجود دو عامل در گویه‌ها را تأیید کرده است. پایایی آزمون برای زیرمقیاس اعتقادات - مناسک و زیرمقیاس اخلاق و جهت‌گیری‌های مذهبی اسلامی به ترتیب ۰/۹۰، ۰/۶۷ و ۰/۸۸ به دست آمده است. از آنجا که برای سنجش ادراک از دینداری والدین تغییراتی در جمله‌بندی مقیاس صورت گرفت، ویژگی‌های روان‌سنجی آن بررسی شد. دو نمونه از گویه‌های این مقیاس بدین گونه‌اند: «والدینم معتقدند که در روز قیامت دقیقاً به اعمال و رفتار انسان رسیدگی می‌شود و پاداش و کیفر آن مشخص می‌گردد»، «والدینم همیشه نسبت به وعده‌ها و قول‌هایی که می‌دهند پایبندند». پایایی آزمون تغییر یافته به منظور سنجش ادراک از دینداری والدین به روش آلفای کرونباخ، برای خرده‌مقیاس مناسک، اخلاق و کل مقیاس به ترتیب ۰/۸۸، ۰/۶۰ و ۰/۸۸ به دست آمد. به‌منظور تعیین روایی سازه، مقیاس مورد تحلیل عوامل تأییدی به روش Amos قرار گرفت. برای برازش بهتر شاخص‌ها بر روی ماده‌ها یک اصلاح صورت گرفت که طی آن خطاهای دو ماده ۳۴ و ۴۱ همبسته شدند. مقادیر خوبی نسبتی $GFI=0/893$ ، $CFI=0/862$ ، $IFI=0/864$ ، $RMSEA=0/06$ و $CFI=0/862$ ، $IFI=0/864$ ، $GFI=0/893$ ، $RMSEA=0/06$ ، در مدل اصلاح شده حکایت از برازندگی خوب مدل دو عاملی مقیاس ادراک از دینداری والدین دارد.

مقیاس خودکارآمدی الگوبرداری معنوی^۱: مقیاس خودکارآمدی الگوبرداری معنوی از ۱۰ گویه تشکیل می‌شود و میزان کارآمدی ادراک شده پاسخگو برای یادگیری از الگوهای معنوی را می‌سنجد. مقیاس از دو خرده‌مقیاس الگوهای برجسته و الگوهای معمولی تشکیل شده که هر کدام ۵ گویه را به خود اختصاص می‌دهند. اومان و دیگران (۲۰۱۲)

محتوای همسازی و پایداری هیجانی در پنج عامل، چرخش دوباره کرده است و در عامل‌های صداقت - فروتنی، همسازی و تهییج‌پذیری پراکنده شده است. همچنین عامل همسازی هگزاکو تا حدودی با محتوای تحریک‌پذیری و تندمزاجی مشخص می‌شود که معمولاً در عامل پایداری هیجانی پنج‌عاملی جای دارد (اشتن و لی، ۲۰۰۷؛ اشتن، لی و وریس، ۲۰۱۴). نمونه‌هایی از گونه‌های این پرسشنامه بدین گونه‌اند: «فکر می‌کنم بیشتر از یک فرد معمولی لایق احترام هستم»، «چون قبل از عمل به اندازه کافی فکر نمی‌کنم، اشتباهات زیادی را مرتکب می‌شوم». در ایران آقابابایی (۱۳۹۱)، ساختار شش‌عاملی نسخه فارسی هگزاکو ۶۰ را تأیید کرد. همسانی درونی عامل‌های این پرسشنامه از ۰/۶۰ تا ۰/۷۵ به دست آمده است (آقابابایی، ۱۳۹۱).

روش اجرا و تحلیل داده‌ها

فرایند انجام پژوهش به این صورت بود که با هماهنگی دانشگاه از بین ۱۳ دانشکده، ۱۰ دانشکده انتخاب شد. از هر دانشکده دو کلاس و از هر کلاس ۱۰ نفر به‌طور تصادفی پرسشنامه‌های خودکارآمدی الگوبرداری معنوی، ادراک از دینداری والدین و ویژگی‌های شخصیتی را تکمیل کردند. داده‌ها با استفاده از SPSS²¹ تحلیل شد. در تحلیل داده‌ها از آزمون همبستگی و تحلیل رگرسیون گام به گام استفاده شد.

یافته‌ها

برای بررسی فرضیه‌های پژوهش یعنی پیش‌بینی دینداری افراد براساس خودکارآمدی الگوبرداری معنوی، ادراک از دینداری والدین و ویژگی‌های شخصیتی از رگرسیون چندگانه به شیوه گام به گام استفاده شد. دینداری افراد به‌عنوان متغیر ملاک و خودکارآمدی الگوبرداری معنوی، ادراک از دینداری والدین و ویژگی‌های شخصیتی به‌عنوان متغیرهای پیش‌بین وارد معادله شدند. نتایج تحلیل رگرسیون را می‌توان در جدول ۱ مشاهده کرد.

در مطالعه‌ای ویژگی‌های روان‌سنجی این مقیاس را در ۱۰۱۲ نفر از دانشجویان کالج مورد بررسی قرار دادند: نتایج حاکی از این بود که مقیاس از پایایی بازآزمون ۷ هفته‌ای خوبی برخوردار است ($r=0/77$ و $P<0/001$). همبستگی خودکارآمدی الگوبرداری معنوی با شرکت نوجوانان در خدمات مذهبی در خانه و کالج ($r_s=0/43$ و $r_s=0/38$) و $P<0/05$ به ترتیب) شواهدی دال بر روایی همگرایی مقیاس ارائه داد. در این پژوهش مقیاس به فارسی ترجمه و ویژگی‌های روان‌سنجی آن بررسی شد. «من می‌توانم تقریباً هر روز از الگوهای معنوی افراد درون خانواده یا جامعه استفاده کنم تا نگرش‌ها و اعمالم را الهام بخشم یا هدایت کنم»، «من می‌توانم عمل یا نگرش معنوی خردمندانه شخص مشهوری که الگوی معنوی خوبی است را حداقل یک ماه بعد از شنیدن آن به یاد بیاورم»، نمونه‌ای از گویه‌های این مقیاس هستند. پایایی مقیاس از طریق روش آلفای کرونباخ برای خرده‌مقیاس خودکارآمدی الگوبرداری از الگوهای معمولی، الگوهای برجسته و کل مقیاس به ترتیب ۰/۸۱، ۰/۸۴ و ۰/۸۹ به دست آمد. برای تعیین روایی، این آزمون به همراه آزمون جهت‌گیری مذهبی با تکیه بر اسلام روی ۵۰ نفر از اعضای نمونه اجرا شد. همبستگی ۰/۴۰ خودکارآمدی الگوبرداری معنوی و دینداری در سطح $P<0/001$ معنادار و شواهدی دال بر روایی همگرایی مقیاس است. به‌منظور تعیین روایی سازه، مقیاس مورد تحلیل عاملی تأییدی با Amos قرار گرفت. مقادیر $GFI = 0/931$ ، $IFI = 0/952$ ، $CFI = 0/951$ و $RMSEA = 0/076$ در مدل دو عاملی نسبت به مدل یک‌عاملی به ملاک‌های برازندگی نزدیک‌تر هستند.

پرسشنامه ویژگی‌های شخصیت هگزاکو: از میان عامل‌های ششگانه پرسشنامه شخصیت هگزاکو (اشتن و لی، ۲۰۰۹)، گویه‌های مربوط به سه عامل صداقت - فروتنی، همسازی و وظیفه‌شناسی از نسخه ۶۰ گویه‌ای این مقیاس به کار برده شد. با وجود نام‌ها و محتوای مشترک هگزاکو با مدل پنج‌عاملی، عامل‌های هگزاکو با پنج عاملی سنتی تفاوت‌هایی دارند.

جدول ۱- شاخص‌های آماری رگرسیون گام به گام نمره کلی دینداری

متغیر پیش‌بین	β	t	P	R	R ²	F	p
ادراک از دینداری والدین	۰/۴۱	۷/۴۵	۰/۰۰۱				
صداقت و فروتنی	۰/۲۲	۳/۹۶	۰/۰۰۱	۰/۶۵	۰/۴۳	۳۷/۴۶	۰/۰۰۱
خودکارآمدی الگوبرداری معنوی	۰/۲۲	۳/۹۴	۰/۰۰۱				
وظیفه‌شناسی	۰/۱۳	۲/۳۴	۰/۰۵				

جدول ۱، نشان می‌دهد مقدار F برای پیش‌بینی دینداری افراد براساس خودکارآمدی الگوبرداری معنوی، ادراک از دینداری والدین و ویژگی‌های شخصیتی صداقت و فروتنی و وظیفه‌شناسی برابر با ۳۷/۴۶ بوده که در سطح ($P < ۰/۰۰۱$) معنادار است. نگاهی بر R^2 نشان می‌دهد که ۰/۴۳ از دینداری را این سه متغیر تبیین می‌کند. ضرایب رگرسیون جدول حکایت از آن دارد که ادراک دینداری والدین، قوی‌ترین پیش‌بین برای دینداری فرزندان است. صداقت و فروتنی، خودکارآمدی الگوبرداری معنوی و وظیفه‌شناسی در مرتبه‌های بعدی قرار گرفته‌اند. بنابراین فرضیه اول، دوم، سوم و پنجم تأیید می‌شوند. ضریب رگرسیون مربوط به ویژگی شخصیتی همسازی معنادار نیست. بنابراین این متغیر در کنار متغیرهای مورد بررسی در پژوهش سهم معناداری در پیش‌بینی دینداری ندارد و فرضیه چهارم تأیید نمی‌گردد.

پیش‌بینی دینداری افراد همخوانی دارد. در تبیین این یافته می‌توان گفت مانند اشکال غیرمعنوی خودکارآمدی، خودکارآمدی الگوبرداری معنوی از تجارب ماهرانه، تجارب جانشینی، متقاعدسازی کلامی و حالت‌های عاطفی - فیزیولوژیکی ناشی می‌شود. دیدن کسانی که عملکرد موفقیت‌آمیزی دارند، یکی از منابع تقویت احساس کارآمدی است (بندورا، ۱۹۸۶). در حیطه فعالیت‌های معنوی الگوهای متعالی ممکن است با ارائه نشانه‌های بی‌همتای شادی و پاداش راه معنوی، مثل تجربه «شادی که هرگز از بین نمی‌رود»، انگیزه نیابتی القا کنند. به‌علاوه چهره‌های مذهبی اغلب گواهی بر آرامش و شادی است که نصیب افرادی می‌شود که بر پیگیری‌های معنوی مداومت نشان می‌دهند. این آرامش و نشاط به‌عنوان تقویت جانشینی عمل می‌کند و یکی از منابع تقویت احساس خودکارآمدی الگوبرداری معنوی به شمار می‌آید. الگوها به ما نشان می‌دهند فضایل زیادی از عهده انسان بر می‌آید و با تأکید بر اینکه انجام چنین اعمالی از عهده ما نیز برمی‌آید، از باورهای خودکارآمدی معنوی ما حمایت می‌کنند. به میزانی که الگوهای تعالی یافته در تلاش همیشگی خود برای

پژوهش با هدف مطالعه نقش متغیرهای ادراک از دینداری والدین، خودکارآمدی الگوبرداری معنوی و ویژگی‌های شخصیتی صداقت و فروتنی، وظیفه‌شناسی و همسازی در پیش‌بینی دینداری افراد انجام گرفت. نتایج نشان داد که خودکارآمدی الگوبرداری معنوی افراد، دینداری آنها را به‌طور مثبت پیش‌بینی می‌کند. با مرور پیشینه تحقیقاتی، مطالعه‌ای که به بررسی رابطه خودکارآمدی الگوبرداری معنوی و دینداری افراد پردازد، یافت نشد. نتایج مطالعه‌ای نزدیک به موضوع این پژوهش، نشان داد ادراک تأثیر گرفتن از الگوهای خانواده و تصور دوست داشتنی و قدردانی نسبت به خدا با خودکارآمدی

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش با هدف مطالعه نقش متغیرهای ادراک از دینداری والدین، خودکارآمدی الگوبرداری معنوی و ویژگی‌های شخصیتی صداقت و فروتنی، وظیفه‌شناسی و همسازی در پیش‌بینی دینداری افراد انجام گرفت. نتایج نشان داد که خودکارآمدی الگوبرداری معنوی افراد، دینداری آنها را به‌طور مثبت پیش‌بینی می‌کند. با مرور پیشینه تحقیقاتی، مطالعه‌ای که به بررسی رابطه خودکارآمدی الگوبرداری معنوی و دینداری افراد پردازد، یافت نشد. نتایج مطالعه‌ای نزدیک به موضوع این پژوهش، نشان داد ادراک تأثیر گرفتن از الگوهای خانواده و تصور دوست داشتنی و قدردانی نسبت به خدا با خودکارآمدی

در مرور تأثیرات خانواده، بویاتزیس و همکاران (۲۰۰۶)، خانواده را دارای بیشترین تأثیر بالقوه بر رشد معنوی و مذهبی کودکان دانسته‌اند. باورها در مورد مذهب تا حدی ثبات بین نسلی را نشان می‌دهد. برخی مطالعات بررسی کرده‌اند که چگونه والدین در پی انتقال معنویت و مذهب هستند. یک مطالعه کیفی گزارش کرد که والدین بسیار مذهبی در شریعت‌های مختلف، عمل کردن به آنچه نصیحت می‌کنند را یگانه راه مهم پرورش مناسب کودکانشان می‌دانند (مارکز، ۲۰۰۴).

مطالعات دیگری گفت‌وگوی والدین - فرزند در مورد مذهب - معنویت را بررسی کرده‌اند که دیدگاه پویاتر و گسترده‌تری از نگرش‌های مذهبی - معنوی والدین برای کودک فراهم می‌کند و احتمالاً به اطلاعات الگوبرداری غنی‌تری منجر می‌شود. چنین گفت‌وگوهایی توافق بیشتر مذهبی بودن والدین - فرزند را پیش‌بینی می‌کند (بویاتزیس و همکاران، ۲۰۰۶) و به رمزگردانی کمک می‌کند که نگهداری روان‌شناختی اطلاعات الگوبرداری مشاهده‌شده را تسهیل می‌کند. شواهد مطرح می‌کنند که تأثیر والدین روی دینداری و معنویت فرزندان نخستین بار در خانواده رخ می‌دهد، اما بعد از آن تا اندازه‌ای از طریق سوق دادن فرزندان به موقعیت‌هایی که از هنجارها و اعمال مشابهی حمایت می‌کند، مثل نهادهای مذهبی یا گروه‌های همسال با عقاید مشابه عمل می‌کند (اومان و تورسن، ۲۰۰۳).

یافته دیگر پژوهش نقش مثبت ویژگی‌های شخصیتی صداقت و فروتنی و وظیفه‌شناسی در پیش‌بینی دینداری افراد است. ویژگی صداقت و فروتنی نسبت به سایر ویژگی‌های شخصیتی سهم بیشتری در پیش‌بینی دینداری نشان داد. این یافته با نتایج مطالعات فرنهام و چنگ (۲۰۱۵)، سیراسا و همکاران (۲۰۱۶)، آقابابایی و آگاتابلچنیو (۱۳۹۳) و شیبانی و همکاران (۱۳۹۴) که نشان داد افراد مذهبی ویژگی‌های شخصیتی مشترکی مانند همسازی و وظیفه‌شناسی دارند هماهنگ است. در پژوهش پیش‌رو بر خلاف پژوهش‌های پیش‌گفته ویژگی شخصیتی همسازی سهم معناداری در پیش‌بینی دینداری کسب نکرد. البته همسو با یافته اخیر، تعدادی از پژوهش‌ها مثل ملتفت و همکاران (۲۰۱۰) و جهانگیرزاده و قربانی (۱۳۸۸) رابطه

«انسان واقعی ساختن از خودشان» و کمک به افراد معمولی برای همانندی با خودشان موفق می‌شوند، ویژگی‌های معنوی آنها ادراکات کارآمدی در مشاهده گران را پرورش می‌دهد که آنها هم قابلیت‌های تسلط بر فعالیت‌های قابل مقایسه‌ای را دارند. آنها خودشان را متقاعد می‌کنند که اگر دیگران می‌توانند، آنها هم باید بتوانند به حداقل قدری بهبود در عملکرد دست یابند (فورد^۱، ۱۹۹۲، به نقل از اومان و همکاران، ۲۰۱۲). از آنجا که شباهت به الگو، عاملی است که بر ادراک خودکارآمدی تأثیر می‌گذارد، بنابراین والدین مذهبی به‌عنوان الگوهای دردسترس و مشابه ادراک خودکارآمدی الگوبرداری معنوی را در فرزندشان بیشتر تقویت می‌کنند. کارآمدی ادراک شده برای یادگیری از الگوهای معنوی مانند والدین به‌طور معنی‌داری توانایی فرد برای یاد گرفتن رفتارها و ویژگی‌های معنوی و اشتغال به آن را تحت تأثیر قرار می‌دهد. البته لازم به گفتن است که سخن گفتن صرف از نگرش‌ها و اعمال مذهبی و توصیه فرزندان بدان‌ها در صورتی که خود والدین در مقام عمل به گونه دیگری باشند، اثر سوء و حتی عکس بر فرزندان دارد. حضرت علی^(ع) در این باره می‌فرماید: پندی که هیچ‌گوشی آن را بیرون نمی‌افکند و هیچ نفعی با آن برابری نمی‌کند، پندی است که زبان گفتار از آن خاموش و زبان کردار بدان گویا باشد. بنابراین نهادینه کردن معانی دینی با تلقین و تقلید آغاز می‌شود و سپس با توجه به مراحل گوناگون رشد، دستورات مناسب هر مرحله به تدریج عرضه می‌شود و در پایان به پدید آمدن باورهای عمیق و محکم در ذهن انسان و درنهایت به دینداری وی می‌انجامد.

یافته دیگر پژوهش این بود که ادراک از دینداری والدین، دینداری فرزندان را به‌طور مثبت پیش‌بینی می‌کند و در واقع مهمترین پیش‌بین دینداری فرزندان است. این یافته با نتایج مطالعات دی‌روس و همکاران (۲۰۰۱)، مارکز (۲۰۰۴)، چمراثریشیرنگ و همکاران (۲۰۱۳)، کوهن مالایو و همکاران (۲۰۱۴) و روبین و روبین (۲۰۱۴)، که مهمترین پیش‌بین جامعه‌پذیری دینی فرزندان را دینداری والدینشان یافتند، همخوانی دارد. از منظر اسلام هم والدین اصلی‌ترین تأثیرات را بر دیانت فرزندان دارند و این تأثیرات قبل از انعقاد نطفه آغاز می‌شود و به طرق گوناگون صورت می‌گیرد (هادیان، ۱۳۹۱).

شخصیت انسان از آموزش و پرورش دوران کودکی و نوجوانی است و از آنجا که نخستین سال‌های زندگی فرد در محیط خانواده می‌گذرد و در این دوران است که پایه شخصیت انسان گذاشته می‌شود، می‌توان به اهمیت والدین و تأثیر آنها در پرورش فرد و قوای روحی و اخلاقی او پی برد (وٹوقی و نیک‌خلق، ۱۳۷۳). ویژگی‌های شخصیتی صداقت و فروتنی و وظیفه‌شناسی مورد تأکید آیات و احادیث نیز هستند. بنابراین والدین از طریق پرورش این صفات می‌توانند زمینه دینداری را در فرزندان فراهم کنند. به علاوه والدین مذهبی به مثابه یکی از الگوهای هستند که مشاهده آثار و فواید دینداری در آنها به عنوان تقویت جانشینی عمل کرده و به تقویت خودکارآمدی الگوبرداری معنوی فرزندان منجر می‌شود و بدین گونه راه را بر فعالیت‌های معنوی آنان هموار می‌سازند. بنابراین نقش والدین ممکن است به صورت مستقیم یا غیر مستقیم با واسطه عامل‌های دیگر مثل ویژگی‌های شخصیتی، خودکارآمدی الگوبرداری و حضور در گروه‌ها و اماکن مذهبی باشد.

نتایج این پژوهش این امکان را دارد که مبنای پژوهش‌های کاربردی به صورت بسته‌های درمانی - درمانگاهی و آموزشی - مهارتی قرار گیرند. تدوین مهارت خودکارآمدی الگوبرداری معنوی و آموزش آن در مراکز، گام مؤثری در جهت تربیت دینی، تحکیم و ارتقای سطح دینداری افراد جامعه خواهد بود. به علاوه، نتایج این پژوهش وجود ویژگی‌های شخصیتی صداقت - فروتنی و وظیفه‌شناسی را از مؤثرترین عوامل دیندار بودن افراد شناسایی کرد. برای پرورش این صفات در فرزندان، در گام نخست باید خود والدین مزین به چنین ویژگی‌های پسندیده‌ای باشد و آنها را در رفتار خویش نشان دهند. بنابراین توصیه می‌گردد طی برنامه‌های آموزشی، آگاه‌سازی والدین نسبت به اهمیت رعایت اصول اخلاقی و هماهنگی کلام و رفتار صورت گیرد. یکی از مهمترین محدودیت‌های پیش روی پژوهش‌های با موضوع دینداری در ایران فراهم نبودن ابزارهای بومی مطابق با فرهنگ غنی اسلامی است که نیاز به طراحی آنها مطابق با آموزه‌ها و روایات و اعتباریابی آنها گام مهمی در اعتلای شناسایی عوامل مؤثر بر دینداری و سرمایه‌گذاری مطابق آنها، هماهنگی با فرهنگ بومی کشور است.

همسازی و دینداری را رد می‌کنند که ممکن است به دلیل نوع ابزار به کار رفته برای سنجش دینداری و ویژگی‌های شخصیتی و یا حتی نمونه خاص باشد. با توجه به اینکه بین ویژگی شخصیتی همسازی و دینداری همبستگی مثبت معناداری وجود دارد، علت معنادار نبودن ضریب رگرسیون این ویژگی شخصیتی در پیش‌بینی دینداری، ممکن است مربوط به لحاظ کردن آن در کنار متغیرهایی باشد که موجب شده‌اند سهم این متغیر برجسته نباشد.

یک تبیین احتمالی در مورد نقش ویژگی‌های شخصیتی در پیش‌بینی دینداری این است که گرایش‌های شخصیتی خاصی زمینه مذهبی بودن را در فرد ایجاد می‌کنند. برای نمونه افراد وظیفه‌شناس تمایل به نظم و مذهبی بودن دارند. وظیفه‌شناسی، افراد را برای رعایت قوانین و مقررات و تمایل به قاعده‌مندی برمی‌انگیزد. بنابراین افرادی که وظیفه‌شناسی آنها بالاست، با احتمال بیشتری به تعالیم و فعالیت‌های مذهبی دوران کودکی خود پایبند می‌مانند. عادات مذهبی یک نظام ارزشی معین برای فرد فراهم می‌کند که افراد وظیفه‌شناس گرایش بیشتری به آن دارند (مک‌کری و کاستا، ۱۹۹۵). صداقت و فروتنی و وظیفه‌شناسی از فضیلت‌های مورد توجه دین نیز هستند. اسلام و مسیحیت بر فروتنی و به‌ویژه بر صادق بودن تأکید می‌کنند. مثلاً در اخلاق اسلامی صدق شریف‌ترین صفت پسندیده و رهبر فضایل خوانده شده است. آیات و روایات بی‌شماری در مدح و فایده آن آمده است. برای نمونه قرآن کریم وعده پاداش به صادقان به خاطر صدقشان می‌دهد (سوره احزاب، آیه ۲۴). فروتنی نیز از فضایل مربوط به قوه غضبیه است که در دین گرامی داشته شده است (آقابابایی، ۱۳۹۱). قرآن کریم بندگان خاص خداوند را کسانی می‌داند که با آرامش و بی‌تکبر بر زمین راه می‌روند (سوره فرقان، آیه ۶۳). به علاوه، آیات فراوانی وجود دارد که اهمیت مسؤلیت‌پذیری و وظیفه‌شناسی را برای انسان بیان کرده است. به‌عنوان مثال خداوند می‌فرماید: «از آنچه نمی‌دانی پیروی نکن؛ چرا که گوش و چشم و دل‌ها همه مسؤلمانند (سوره اسراء، آیه ۳۶).

در تبیین یافته‌های این پژوهش در مجموع می‌توان گفت والدین به مثابه میانجی در اجتماعی شدن فرد و همنوایی با هنجارها، اهمیت ویژه‌ای دارند. جنبه‌های ژرف و نهان

منابع

- و ثوقی، م.، و نیک خلق، ع.ا. (۱۳۷۳). مبانی جامعه‌شناسی، تهران: خردمند.
- یونگ، ک.گ. (۱۳۵۴). روان‌شناسی و دین. ترجمه فؤاد روحانی. تهران: انتشارات فرانکلین.
- Ashton, M.C., & Lee, K. (2007). Empirical, theoretical, and practical advantages of the HEXACO model of personality structure. *Personality and Social Psychology Review*, 11, 150-166.
- Ashton, M.C., & lee, K. (2009). The HEXACO-60: A short measure of the major dimensions of personality. *Journal of Personality Assessment*, 91, 340-345.
- Ashton, M.C., Lee, K., & de Vries, R.E. (2014). The HEXACO, Honesty-Humility, Agreeableness, and Emotionality factors: A review of research and theory. *Personality and Social Psychology Review*, 18, 139-152.
- Bandura, A. (1986). Social foundations of thought and action. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Boyatzis, C.J., Dollahite, D.C., & Marks, L.D. (2006). The family as a context for religious and spiritual development in children and youth. *The handbook of spiritual development in childhood and adolescence*, 297-309.
- Cerasa, A., Lombardo, G., Tripodi, D., Stillitano, E., Sarica, V., Martino, L., & Pullera. (2016). Five-factor personality traits in priests. *Personality and Individual Differences*, 95, 89-94.
- Chamrathirong, A., Miller, B.A., Byrnes, H.F., Rhucharoenpornpanich, O., Cupp, P.K., Rosati, M.J., & Fongkaew, W. (2013). Intergenerational transmission of religious beliefs and practices and the reduction of adolescent delinquency in urban Thailand. *Journal of Adolescence*, 36(1), 79-89.
- Cohen-Malayev, M., Schachter, E. P., & Rich, Y. (2014). Teachers and the religious socialization of adolescent: Facilitation of meaningful religious identity formation processes. *Journal of Adolescence*, 37(2), 205-214.
- De Roos, S. A., Miedame, S., & Iedema, J. (2001). Attachment, working models of self and others and god concept in kindergarten. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 40(4), 607-618.
- Emmons, R.A. (1999). *The Psychology of ultimate concerns: Motivation and Spirituality in Personality*. New York, NY: Guilford.
- Furnham, A., & Cheng, H. (2015). Associations between education, gender, social class, personality traits and religious faith and service
- قرآن کریم.
- آذربایجانی، م. (۱۳۸۲). تهیه و ساخت آزمون جهت‌گیری مذهبی با تکیه بر اسلام. قم: مؤسسه پژوهشی حوزه و دانشگاه.
- آذربایجانی، م. (۱۳۸۷). مقیاس سنجش دینداری با تکیه بر اسلام. انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- آقابابایی، ن. (۱۳۹۱). «رابطه صداقت و فروتنی با شخصیت، دین و بهزیستی فاعلی». *مجله روان‌شناسی و دین*، ۱۹، ۲۵-۴۰.
- آقابابایی، ن.، و بلچینو، آ. (۱۳۹۳). «رابطه میان مدل شخصیتی هگزاگو، دینداری و بهزیستی فاعلی در دانشجویان ایرانی و لهستانی». *روان‌شناسی معاصر*، ۱۹(۱)، ۱۷-۲۸.
- جهانگیرزاده، م.ر.، و قربانی، ن. (۱۳۸۸). «رابطه عوامل شخصیت و خودشیفتگی بیمارگون با جهت‌گیری دینی». *روان‌شناسی و دین*، ۲، ۴۱-۷۰.
- دائمی، ف.، و جان‌بزرگی، م. (۱۳۹۵). «بررسی نقش تمایز یافتگی و عوامل شخصیت در میزان تحول روانی - معنوی دانشجویان متأهل». *روان‌شناسی و دین*، ۲۹(۲)، ۴۳-۵۴.
- شجاعی‌زند، ع. (۱۳۸۴). «مدلی برای سنجش دینداری در ایران». *مجله جامعه‌شناسی ایران*، ۱۶(۱)، ۳۴-۶۶.
- شهابی‌زاده، ف. (۱۳۸۳). «بررسی رابطه ادراک سبک دلبستگی دوران کودکی و سبک دلبستگی بزرگسال با سبک دلبستگی به خدا». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی.
- شیبانی، ح.، نریمانی، م.، و محرمی، ج. (۱۳۹۴). «بررسی رابطه جهت‌گیری مذهبی با صفات شخصیتی در دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی و پیام‌نور شهرستان دامغان». *فرهنگ در دانشگاه اسلامی*، ۱۵(۱)، ۵۵-۷۶.
- صادقی، م. (۱۳۸۴). «بررسی رابطه بین روش تربیت دینی با تصور از خدا در دانشجویان». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی تهران.
- هادیان، ع. (۱۳۹۱). «عوامل روان‌شناختی مؤثر بر باور دینی از منظر متون دینی و تحلیل آن از دید روان‌شناسی دین». پایان‌نامه دکتر، دانشگاه قم.
- هاشمی، ز.، و جوکار، ب. (۱۳۸۹). «بررسی رابطه جهت‌گیری‌های مذهبی اسلامی با ابعاد هویت». *دوماهنامه دانشور رفتار/ روان‌شناسی بالینی و شخصیت*، ۱۷(۴۰)، ۵۹-۷۴.
- هومن، ح.ع. (۱۳۸۴). «تحلیل داده‌های چندمتغیری در پژوهش رفتاری». تهران: انتشارات پیک فرهنگ.

- of life environments. (SMILE). *Mental Health, Religion & Culture*, 12, 427-456.
- Oman, D., Thoresen, C.E., Park, C.L., Shaver, P.R., Hood, R.W., & Plante, T.G. (2012). Spiritual modeling self-efficacy. *Psychology of Religion and Spirituality*, 4(4), 278-297.
- Oman, D. (2013). Spiritual modeling and the social learning of spirituality and religion. *Handbook of Psychology, Religion and Spirituality*, American Psychological Association, 1, 187-204.
- Piko, B.F., & Fitzpatrick, K.M. (2004). Substance use, religiosity and other protective factors among Hungarian adolescents. *Addictive Behaviors*, 29(6), 1095-1107.
- Rowatt, W.C., & Krkpatrick, L.A. (2002). Dimension of attachment to God and their relation to affect and personality constructs. *Journal of the Scientific Study of Religion*, 41.
- Rubin, O.D., & Rubin, A. (2014). Intergenerational religious transmission mechanisms among second-generation migrants: The case of Jewish immigrants in the United States. *International Journal of Intercultural Relations*, 43, 265-277.
- Saroglou, V. (2010). Religiousness as a cultural adaptation of basic traits: A five factor model perspective. *Personality and Social Psychology Review*, 14(1), 108-125.
- attendance in a British cohort. *Personality and Individual Differences*. 86, 63-66.
- Granqvist, P. (2002). Religiousness and perceived childhood attachment: on the question of compensation or correspondence. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 37, 350-367.
- Marks, L. (2004). Sacred practices in highly religious families: Christian, Jewish, Mormon, and Muslim Perspectives. *Family Process*, 43, 217-231.
- McCrae, R.R., & Costa, P.T., Jr. (1995). Trait explanations in personality psychology. *European Journal of Personality*, 9, 231-252.
- Moltafet, G., Mazidi, M., & Sadati, S. (2010). Personality trait, religious orientation and happiness. *Social and Behavioral Science*, 9, 63-69.
- Okagaki, L., Hammond, K. A., & Seamon, L. (1999). Socialization of religious beliefs. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 20, 273-294.
- Oman, D., & Thoresen, C.E. (2003). Spiritual modeling: A key to spiritual and religious growth? *International Journal for the Psychology of Religion*. 13, 149- 165.
- Oman, D., Thoresen, C.E., Park, C.L., Shaver, P.R., Hood, R.W., & Plante, T.G. (2009). How does one become spiritual: The spiritual modeling inventory